

DE ORDE VAN DEN INVENTARIS

door MM^{rs} MULLER, FEITH EN FRUIN,

Rijksarchivarissen

te Utrecht, Groningen en Middelburg.

Op den voorgrond moet gesteld worden, dat de orde van den inventaris, althans in hoofdzaken, dezelfde moet zijn als de orde van het archief: de inventaris moet een wegwijzer zijn in het archief. Het is mogelijk, dat men voor bijzondere doeleinden lijsten of opgaven vervaardigt van bepaalde categorieën van stukken, in chronologische of in andere orde; maar zulk een arbeid valt dan onder het begrip van regestenlijst, van index of van iets anders, niet onder het begrip inventaris.

Hoe dan moet de orde van den inventaris zijn? Als een archief geheel bestaan kon uit losse stukken, waarvan elk slechts een onderwerp behandelde, dan zou het vrij onverschillig zijn, welke orde men aannam; praktische overwegingen zouden dan in den regel de keus bepalen. In sommige gevallen zou eene chronologische rangschikking aanbeveling verdienen, zelfs eene alphabetische zou niet absoluut te verwerpen zijn. Maar eene systematische rangschikking op de wijze eener bibliotheek zou in den regel de meeste aanbeveling verdienen.

Zoo weinig gecompliceerd als boven aangeduid wordt, is de toestand echter slechts in zeer enkele, exceptioneele gevallen, die alleen voorkomen in zeer kleine en slecht verzorgde archieven. Bijna altijd vindt men, zelfs in weinig

verzorgde archieven, bepaalde categorieën van akten vereenigd in deelen, die te zamen serieën vormen : registers van resolutiën van den raad eener stad, registers van sententiën van een rechtscollege, brievenboeken, rekeningen, enz. enz. Deze serieën, die somtijds (vooral in slecht verzorgde archieven) veel minder talrijk zijn dan de losse stukken, vormen toch steeds de kern van het archief: immers zij zijn niet alleen altijd het belangrijkste deel van het archief; maar elk deel bevat in den regel ook zoovele akten, dat een enkel deel, wanneer het in akten ontleed kon worden, somtijds meer nummers zou bevatten dan de gezamenlijke losse stukken van het archief. Deze deelen of serieën, die dus het hoofdbestanddeel, de ruggegraat van het archief vormen, dienen derhalve de leiddraad te zijn voor de ordening van het archief; eene ordening, die deze hoofdbestanddeelen buitensloot, zou reeds veroordeeld moeten worden, omdat zij geene rekening hield met de belangrijkste stukken daarvan.

Deze overweging bepaalt de methode, die men bij het samenstellen van een inventaris behoort te volgen. Alfabetische rangschikking der stukken kan kwalijk in aanmerking komen. Het is wel mogelijk, een register van resolutiën of van sententiën te plaatsen op de *r* of op de *s*; maar de belangrijkste stukken vallen dan niet voldoende in het oog, — komen niet, zooals behoort, aan het hoofd eener rubriek, waarvan zij de kern vormen. De methode is trouwens op zich zelf niet aanbevelenswaardig en weinig in gebruik. — Maar terwijl de toepassing van de alfabetische rangschikking wel niet aanbevelenswaardig, maar toch nog mogelijk is, is het met de chronologische rangschikking der stukken geheel anders gelegen. Eene serie rekeningen kan men nog uiteennemen en jaar voor jaar beschrijven; dit levert alleen het bezwaar, dat het dan zeer moeielijk wordt een overzicht te krijgen van de zoo verspreide serie. Maar een register van sententiën, van brieven of van resolutiën kan men *niet* uiteennemen en stuk voor stuk beschrijven, zonder den inventaris te veranderen in eene regestenlijst of een index, hetgeen (andere consideratiën daargelaten) reeds de omvang van verreweg de meeste archieven verbieden zou.

Er blijft dus alleen over eene systematische rangschikking. Het eerst beveelt zich dan aan de systematische rangschikking naar de behandelde onderwerpen, zooals die in bibliotheken (terecht) geregeld wordt toegepast, als de meest praktische. Maar ook eene dergelijke rangschikking wordt door den aard der deelen of serieën van een archief beslist uitgesloten. Zulke deelen toch zijn nagenoeg altijd samengesteld uit een ander gezichtspunt dan de deelen eener bibliotheek. Een boek, al is het nog zoo slecht samengesteld, handelt altijd over één bepaald onderwerp: over den Krimoorlog, over de samenstelling van luchtballons, over de versterking eener stad, enz. Het komt wel voor, dat er ook in archieven deelen en bundels gevormd zijn, handelende over één bepaald onderwerp (b. v. over de aanneming van Anjou als landsheer); maar dergelijke deelen of bundels zijn daar toch groote uitzonderingen. Regel is, dat niet het onderwerp, de inhoud der vereenigde stukken het motief hunner vereeniging is, maar hun oorsprong. Zoo vereenigt men gemakshalve de resolutiën, de sententiën, de minuutbrieven van éénzelfde college, onverschillig wat de inhoud dezer verschillende resolutiën, sententiën of minuut-brieven is. De deelen of serieën van een archief handelen dus niet over éénzelfde onderwerp, maar over honderd verschillende onderwerpen, naarmate die toevallig door het betrokken college behandeld zijn. De deelen of serieën van een archief kunnen dus met geene mogelijkheid eene plaats vinden in een inventaris, die naar onderwerpen gerangschikt is: het aannemen van zulk eene orde zou eenvoudig onmogelijk zijn.

Wel zou het mogelijk zijn, deze moeielijkheid te ecarteeren door aan het begin van den inventaris te vormen eene rubriek *Stukken van algemeenen aard*; maar dit zou toch niet juist zijn. Immers ook in deze rubriek behooren b. v. registers van resolutiën niet te huis; want deze resolutiën zijn zelden van algemeenen aard; veeleer zijn het verzamelingen van stukken van bijzonderen aard. Het zou dus, als men werkelijk het hoofdbestanddeel van het archief wilde verstoppen in den vergaarbak *Algemeene zaken*, wenschelijk zijn, om den inhoud te analyseeren en aan elk der verschillende besluiten hare

plaats te geven in den systematisch ingerichten inventaris. Zoodoende zou men inderdaad een goed overzicht kunnen geven van den inhoud van het archief; maar — het zou natuurlijk onuitvoerbaar zijn.

Welke ~~orde~~ moet dan aangenomen worden? Het antwoord volgt met noodzakelijkheid reeds uit het bovenstaande. Niet het behandelde onderwerp bepaalt de vorming der deelen en serieën, maar de omstandigheid, dat alle stukken zijn uitgegaan van of ingekomen bij één bepaald college of éene bepaalde commissie, hetzij die van permanenten of van tijdelijken aard is. Deze zelfde omstandigheid behoort dus ook (het kan niet anders) het motief aan te geven voor de indeeling en de rangschikking van het archief en van den inventaris. In dezen inventaris zullen dan alle volgens hetzelfde systeem gevormde deelen en serieën van zelf eene plaats vinden. En archief en inventaris zullen aldus van zelf in hoofdzaak weergeven de organisatie der corporatie, wier bestuur het archief gevormd heeft.

Men zou kunnen beweren, dat in het bovenstaande wel is waar terecht de grootste nadruk wordt gelegd op de deelen en serieën, die de ruggegraat van het archief vormen; maar dat geen leiddraad wordt gegeven voor de plaatsing der losse stukken, die wel veel minder belangrijk, maar toch soms veel talrijker zijn dan de deelen en serieën. Deze bewering zou echter onjuist zijn; want ook de losse stukken vinden in het bovenaangeduide systeem *van zelf* hunne plaats. In een van ouds goed beheerd en goed geordend archief behoort het getal der losse stukken betrekkelijk klein te zijn: de belangrijke losse stukken van denzelfden aard behooren tot bundels vereenigd, de onbelangrijke vernietigd te zijn. Maar ook al zijn de bundels (die zich van zelf bij de deelen aansluiten) niet gevormd, dan nog is de plaats van elk los stuk in het systeem van den inventaris aangewezen. Want evenals de registers van hetzelfde college of van dezelfde commissie bij elkander behooren, zoo behooren ook de losse stukken aan het college of de commissie, waarbij zij zijn ingekomen.

De inrichting van den inventaris wordt derhalve op deze wijze logisch en voor den intelligenten gebruiker gemakkelijk.

Want de bij het college ingekomen losse stukken vormen gewoonlijk de bijlagen van de handelingen van het college of de commissie, die in de deelen en serieën bijeengebracht zijn; de deelen en de losse stukken, thans in den inventaris weder bijeen geplaatst, zullen elkander dus in den regel toelichten en verstaanbaar maken.

Het volgen van het door ons gepatrocineerde systeem wordt derhalve door de noodzakelijkheid geboden. Maar bovendien maakt het de raadpleging van het archief voor den ernstigen gebruiker gemakkelijk, al levert het op het eerste oogenblik soms bezwaren, waaraan door het bijvoegen van indices moet tegemoet gekomen worden.

Het hier uiteengezette systeem, reeds vroeger door ons voorgestaan, heeft in het algemeen weinig principieele bestrijding gevonden, al liet de toepassing er van wel eens te wenschen over. Echter moet hier op één punt in het bijzonder de aandacht gevestigd worden. In den laatsten tijd wordt n. l. de meening verdedigd, dat, hoewel het hier ontwikkelde systeem bij de regeling van oude, reeds afgesloten archieven het alleen doeltreffende moge zijn, echter voor nieuwe archieven, die bezig zijn zich te vormen, voor wat men in Duitschland Registraturen noemt, meer aanbeveling verdient een ander systeem: eene rangschikking der stukken volgens van te voren vastgestelde rubrieken, die in alle gelijksoortige archieven, in alle gemeentearchieven b. v., dezelfde zou moeten zijn. Op die wijze, meent men, zou het elken onderzoeker gemakkelijk vallen om, kent hij eens de vastgestelde inrichting in rubrieken, in alle archieven den weg te vinden, en zouden in korten tijd de stukken over een bepaald onderwerp uit het archief kunnen worden te voorschijn gebracht.

Tegenover dit onmiskenbare voordeel staan echter zoovele bezwaren, wier uitdenwegruiming onmogelijk schijnt, dat het stelsel inderdaad niet vatbaar is voor praktische uitvoering. In de eerste plaats zal de bedoeling van de voorstanders er van wel zijn, dat *alle* stukken, die jaarlijks b. v. naar een gemeentearchief worden overgebracht, op die wijze worden gerangschikt, onverschillig of zij afkomstig zijn van den gemeenteraad, het college van het dagelijksch bestuur, het

bureau van fabricage, de raadscommissiën enz. Neemt men dat niet aan, dan kan men althans nooit hopen eene internationale regeling te treffen; want in elk land is de gemeenteadministratie verschillend ingericht, en zijn voor verschillende takken van dienst andere organen aangewezen. Ja zelfs in hetzelfde land, al worden ook, gelijk in Nederland, alle gemeenten, van de kleinste tot de grootste, door dezelfde gemeentewet geregeerd, blijft eene zekere mate van speelruimte voor het gemeentebestuur, om zijne organisatie naar eigene behoeften in te richten. De Nederlandsche gemeentewet opent de mogelijkheid om de raadscommissiën in te richten, hetzij als commissies van voorbereiding, hetzij als commissies van bijstand; zij geeft de gelegenheid de gasfabriek, hetzij als een onderdeel der gemeenteadministratie, hetzij zelfstandig te organiseeren. Het is duidelijk, dat de keuze, die door eene gemeente te dezen opzichte gedaan wordt, van invloed is op den aard der stukken, die bij de raadscommissiën en bij het college van dagelijksch bestuur in behandeling komen. Inventariseert men dus de stukken, die van de raadscommissiën afkomstig zijn, afzonderlijk, dan zal men in het eene archief in die afdeeling geheel andere stukken vinden dan in het andere. Wil derhalve het stelsel, dat hier bestreden wordt, bruikbaar zijn in de praktijk, dan is het bepaaldelijk noodig, dat *alle* stukken der gemeenteadministratie, onverschillig wat hunne herkomst of hunne bestemming geweest is, volgens de vooraf vastgestelde rubrieken worden gerangschikt. Het stelsel is dus in strijd met het herkomstbeginsel.

Maar er is meer. Het is zeker niet onmogelijk, de losse stukken van een archief, de ingekomen brieven enz., in eene willekeurig vastgestelde volgorde te rangschikken. Het is ook mogelijk, al is het tot heden niet de gewoonte bij de gemeenteadministratie, de minuten of de kopieën der uitgaande brieven niet in brievenboeken, maar op afzonderlijke vellen papier te schrijven en zoo te bewaren; zij kunnen dan ook naar willekeur worden geclassificeerd. Maar het is nagenoeg onmogelijk, de verschillende besluiten, die in eene zelfde vergadering worden genomen, op afzonderlijke losse

bladen te registreeren; men zal die wel altijd in notulenboeken achter elkander blijven neerschrijven. En eene dergelijke behandeling van de afzonderlijke posten eener rekening zou geheel onmogelijk zijn. Het voorgestelde systeem van indeeling is dus op het hoofdbestanddeel van het archief niet toepasselijk.

De notulenboeken en de rekeningen zullen altijd tot eene rubriek *Algemeene zaken* of iets dergelijks moeten worden gebracht, en daarmede zal het noodzakelijk verband tusschen de notulen en de ingekomen stukken, de rekeningen en de quitanties worden verbroken. Daar nu echter het ingezonden stuk en de quitantie op zich zelf, zonder de notulen van het college, waarin het behandeld is, of zonder de rekening, die de quitantie toelicht, slechts van zeer ondergeschikte beteekenis zijn, kan dit verband niet worden gemist. Nu kan, zal men zeggen, aan dat bezwaar worden tegemoet gekomen, door op elk stuk aan te teekenen, op welke vergadering of op welke rekening het betrekking heeft, en de onderzoeker, die de volgens het hem bekende systeem gerangschikte losse stukken geraadpleegd heeft, zal daardoor van zelf verwezen worden naar de notulen of den post van de rekening, waarin het onderwerp van zijn onderzoek behandeld wordt. Maar daartegenover zij opgemerkt, dat het herhaaldelijk voorkomt, dat in eene vergadering het eene of andere onderwerp ter sprake wordt gebracht, zonder dat een ingekomen stuk tot discussie aanleiding geeft, en zonder dat dit leidt tot de redactie van een uitgaand stuk, zonder dat dus de onderzoeker, die de losse stukken raadpleegt, naar de notulen verwezen wordt. De onderzoeker zal dus altijd naast den inventaris van het archief, ingericht volgens het voorgestelde systeem, indices op de notulen en andere deelen van algemeenen inhoud hebben te raadplegen.

Die laatste overweging leidt ten slotte tot de opmerking, dat het doel, dat de voorstanders van het bestreden systeem beoogen, gelijkmatige rubriceering van de archieven, veel beter kan worden bereikt door het vervaardigen en jaarlijks bijhouden van een algemeenen index op het archief, waarin

niet alleen de losse stukken worden vermeld, maar evenzeer de verschillende beschikkingen en besprekingen, die in de notulen van de verschillende colleges voorkomen, en de uitgaven, die in de rekeningen worden verantwoord. Maar met de eigenlijk gezegde archiefregeling heeft zulk eene indiceering niets te maken. Ook voor de nieuwe archieven is dus de eenige rationeele inventariseering die, welke overeenstemt met de indeeling van het archief, die weder gebaseerd is op de bestuursinrichting, die op hare beurt afhankelijk is van de eischen van den dienst.

